

Roksana Sztajnkowska*

e-mail: sztajnkowska.roksana@gmail.com

Natalia Milczarczyk**

e-mail: natalia.milczarczyk5@gmail.com

Przemoc rówieśnicza jako wyzwanie dla systemu oświaty w Polsce

https://doi.org/10.25312/2391-5129.39/2024_04rsnm

Badanie nad przemocą rówieśniczą w Polsce bada przyczyny, skutki i rozwiązania tego problemu w systemie edukacyjnym. Wskazuje na głęboko zakorzenione źródła przemocy wśród uczniów, takie jak środowisko rodzinne, sytuacje społeczne i wzorce komunikacyjne. Analiza obejmuje różne formy przemocy rówieśniczej, takie jak agresja fizyczna i cyberprzemoc, każda z odrębnymi konsekwencjami dla ofiar. Badanie podkreśla, że przemoc wynika ze złożonych interakcji między cechami indywidualnymi, czynnikami środowiskowymi i normami społecznymi. Efektywna prewencja i interwencja wymagają współpracy rodzin, szkół, lokalnych społeczności i instytucji. Proponowane środki obejmują edukację, wsparcie psychologiczne oraz zwiększenie świadomości na temat przemocy rówieśniczej. Badanie akcentuje potrzebę podejścia holistycznego, angażującego wiele sektorów społecznych w celu kompleksowego rozwiązania problemu i zmniejszenia jego rozpowszechnienia w polskich szkołach.

Słowa kluczowe: przemoc rówieśnicza, zarządzanie oświatą, środki prewencyjne, kontekst społeczny, cyberprzemoc

* Roksana Sztajnkowska – studentka trzeciego roku kryminologii, obecnie prowadząca pracę badawczą na temat wpływu zaburzeń osobowości na zachowania przestępcze oraz uwydatnienie opinii społeczeństwa na temat osób dotkniętych tymi zaburzeniami. Jej zainteresowania naukowe obejmują także psychologię społeczną i profilowanie kryminalne.

** Natalia Milczarczyk – studentka trzeciego roku kryminologii, której zainteresowania badawcze skupiają się na roli cyberprzestrzeni w kształtowaniu przestępczości w Polsce. Obecnie prowadzi analizę problemu, jak dynamiczny rozwój technologii wpływa na nowe formy przestępczości i jakie wyzwania stawia przed organami ścigania. Interesuje się także zagadnieniami z zakresu bezpieczeństwa cyfrowego i edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony przed cyberzagrożeniami.

Wstęp

Przemoc w szkole była, jest i będzie zjawiskiem powszechnie występującym, które ma różne podłoża, między innymi społeczne, ekonomiczne oraz technologiczne. Należałoby jednak zwrócić uwagę na to, jak można to zjawisko zminimalizować, a także jak mu przeciwdziałać. Analizując przemiany społeczne, można wysnuć wniosek, że zmiany dotyczące wartości, norm i wzorców zachowań mają znaczący wpływ na sposób, w jaki uczniowie komunikują się ze sobą i rozwiązują konflikty. Jeśli kultura przemocy staje się powszechna lub tolerowana, może to prowadzić do wzrostu przemocy wśród uczniów. Oddziałuje na to również sytuacja rodzinna dziecka. Jeżeli dorastało ono w środowisku przemocowym, automatycznie rośnie ryzyko, że również będzie przejawiało takie zachowanie – należałoby więc zwrócić uwagę na jego kontakt z rodzicami. W środowisku szkolnym rówieśnicy wywierają duży wpływ na siebie nawzajem. Presja grupy i potrzeba bycia zaakceptowanym mogą prowadzić do sytuacji, w których uczniowie używają przemocy w celu zdobycia akceptacji, uniknięcia stygmatyzacji lub uzyskania poczucia przynależności do danej grupy (Chmura-Rutkowska, 2019). Ponadto nierówności ekonomiczne, społeczne i edukacyjne mogą sprzyjać powstawaniu konfliktów i agresji w środowisku szkolnym. Uczniowie mogą wyrażać swoje frustracje i niezadowolenie poprzez przemoc wobec innych. Szczególnie że obecnie panuje moda na drogie, luksusowe życie, a dzieci rozpieszczane są coraz nowszymi modelami smartfonów, komputerów czy markową odzieżą, bo to obserwowane jest w internecie. Młodzież goni także za popularnością, a swoją wartość często postrzega przez pryzmat materialny (Makaruk, Włodarczyk, Skoneczna, 2019).

Poza wyżej wymienionymi czynnikami należałoby się skupić na istocie mediów społecznościowych. Na skutek rosnącej popularności patostreamingu w internecie dużo częściej obserwuje się promowanie przemocy jako rozrywki, która jest łatwo dostępna, emocjonująca i powodująca rozgłos. Streamowanie przemocy przez uczniów często jest najłatwiejszym narzędziem zdobywania uwagi i popularności wśród rówieśników lub wyrażania swojej wściekłości oraz frustracji. Takie transmisje mogą przyczynić się do eskalacji przemocy w szkole, gdy inne osoby naśladują lub podziwiają agresywne zachowania prezentowane przez streamerów. W kontekście przemian społecznych patostreaming może być postrzegany jako zjawisko wynikające z rosnącego nacisku na zdobycie uwagi i popularności w świecie cyfrowym, gdzie контент wulgarny, kontrowersyjny i agresywny może przyciągać uwagę widzów i generować interakcje.

Celem niniejszego artykułu jest zdefiniowanie oraz omówienie problemu przemocy rówieśniczej, postrzeganego jako jedno z kluczowych wyzwań dla współczesnego systemu polskiej edukacji. Autorzy podejmują próbę zrozumienia przyczyn i skutków tego zjawiska, analizując skalę, zakres, formy występującej przemocy oraz konteksty społeczne, ekonomiczne i technologiczne, które mogą wpływać na występowanie przemocy wśród uczniów. W artykule rozpatrywane są kroki podejmowane przez instytucje czy wyzwania, które stoją przed oświatą w zakresie przeciwdzia-

łania przemocy rówieśniczej. W kontekście tych wyzwań autorzy zastanawiają się nad skutecznością istniejących rozwiązań. Opracowanie ma na celu także zaproponowanie rozwiązań oraz zainicjowanie dyskusji na temat możliwych działań prewencyjnych i interwencyjnych, które mogłyby przyczynić się do ograniczenia problemu przemocy rówieśniczej w polskich szkołach. Wnioski mają na celu dostarczenie wartościowych rekomendacji dla oświaty.

Definicja przemocy rówieśniczej

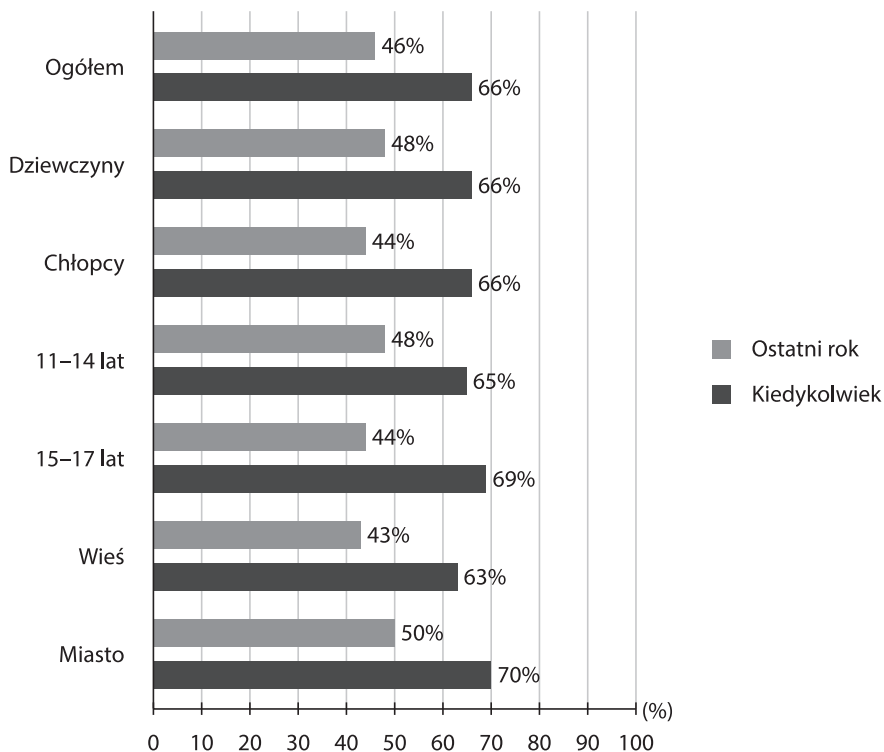
Skupiając się na przemocy w szkole, należy wspomnieć o zjawisku przemocy rówieśniczej, które w definicji określane jest jako wszelkie nieprzypadkowe akty godzące w wolność osobistą jednostek lub przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnych relacji. Przemoc rówieśnicza jest najczęściej doświadczaną przez dzieci i młodzież kategorią wiktyimizacji (Włodarczyk, 2013). Niesie ona ze sobą liczne konsekwencje dla zdrowia zarówno fizycznego, jak i psychicznego. Do przemocy rówieśniczej może dochodzić na terenie szkoły, w drodze do lub ze szkoły, za pośrednictwem internetu lub telefonu komórkowego, ale także w kontekście pozaszkolnym, gdy przemoc stosowana jest przez rodzeństwo lub osoby obce (Komendant-Brodowska, 2014). Zjawisko przemocy rówieśniczej jest złożone i uwarunkowane wieloma czynnikami, zarówno indywidualnymi, jak i społecznymi. Jednym z istotnych elementów, które wpływają na dynamikę przemocy w szkołach, są cechy osobiste ofiar i sprawców. Do takich czynników zalicza się płęć, która odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu zachowań przemocowych. Badania pokazują, że chłopcy częściej stają się ofiarami przemocy rówieśniczej niż dziewczęta. Wynika to częściowo z kulturowych i społecznych oczekiwań wobec płci, gdzie chłopcy są często zachęceni do wykazywania się siłą i dominacją. To z kolei może prowadzić do częstszych aktów przemocy fizycznej (Pyżalski, 2015: 177–196). Chłopcy są znacznie częściej sprawcami przemocy fizycznej, a ich czyny są zazwyczaj brutalniejsze w porównaniu do tych popełnianych przez dziewczęta. Dziewczęta natomiast, choć także angażują się w akty przemocy, częściej wybierają formy przemocy psychicznej i relacyjnej, takie jak wykluczanie z grupy, plotkowanie czy manipulacje emocjonalne. Oprócz płci na przemoc rówieśniczą wpływają także inne indywidualne cechy ofiar i sprawców. Na przykład dzieci z niższym poczuciem własnej wartości, trudnościami w nauce czy problemami emocjonalnymi są bardziej narażone na stawianie się ofiarami przemocy. Sprawcy przemocy natomiast z reguły wykazują takie cechy, jak impulsywność, agresywność oraz brak empatii. Atmosfera w szkole, relacje między uczniami i nauczycielami, a także ogólne normy społeczne i wartości wyznawane w danej społeczności mogą sprzyjać lub przeciwdziałać przemocy. Szkoły, które promują otwartą komunikację, wzajemny szacunek i mają jasno określone zasady dotyczące zachowań przemocowych, często odnotowują niższy poziom przemocy.

Zakres podmiotowy przemocy w szkole

Na przemoc rówieśniczą w szkole bardziej narażone są dzieci rodziców o niskim statusie społeczno-ekonomicznym, różniące się od innych pochodzeniem etnicznym lub kulturowym, z rodzin imigranckich, z niepełnosprawnościami czy różniące się wyglądem fizycznym, na przykład mające nadwagę lub niedowagę, a także dzieci, których orientacja seksualna, tożsamość lub ekspresja płciowa nie są zgodne z tradycyjnymi normami dotyczącymi płci, oraz dzieci o niskim poziomie kompetencji społecznych lub niskim statusie w grupie rówieśniczej. Ponadto większym ryzykiem doświadczenia przemocy rówieśniczej są obciążone dzieci rodziców nieinteresujących się życiem szkolnym, z rodzin doświadczających trudności oraz dzieci, które były krzywdzone przez rodziców lub były świadkami przemocy w rodzinie (Cook i in., 2010).

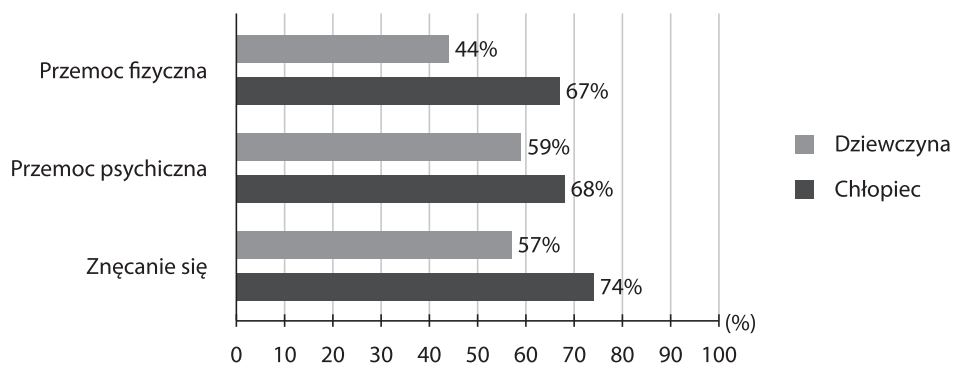
Skala przemocy rówieśniczej w Polsce

Przemoc rówieśnicza, jak wynika z licznych badań, stanowi jedną z najpowszechniejszych form wiktymizacji dzieci i nastolatków. To zjawisko jest szczególnie niepokojące ze względu na jego dalekosiężne konsekwencje, które mogą wpływać na rozwój emocjonalny, społeczny i edukacyjny młodych ludzi. Badanie zostało zrealizowane w kwietniu i maju 2023 roku na terenie placówek oświatowych. Wyniki pokazują, że przemoc rówieśnicza może przyjmować różne formy, od fizycznej agresji, przez przemoc słowną, po bardziej subtelne formy przemocy psychicznej, takie jak wykluczanie z grupy czy cyberprzemoc. Jednym z istotnych czynników wpływających na występowanie przemocy rówieśniczej jest miejsce zamieszkania. Badania pokazują, że środowisko, w którym dorastają dzieci, odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu ich doświadczeń z przemocą. Warto zauważyć, że nastolatki mieszkające w miastach częściej doświadczają przemocy rówieśniczej niż ich rówieśnicy z obszarów wiejskich. Może to być związane z większą gęstością zaludnienia, anonimowością oraz różnorodnością społeczną, które charakteryzują obszary miejskie. Jednocześnie badania te podkreślają, że przemoc rówieśnicza jest zjawiskiem wielowymiarowym, wymagającym kompleksowego podejścia w celu skutecznego przeciwdziałania i wsparcia zarówno ofiar, jak i sprawców (*Raport z badań nad przemocą w szkole*, 2011).

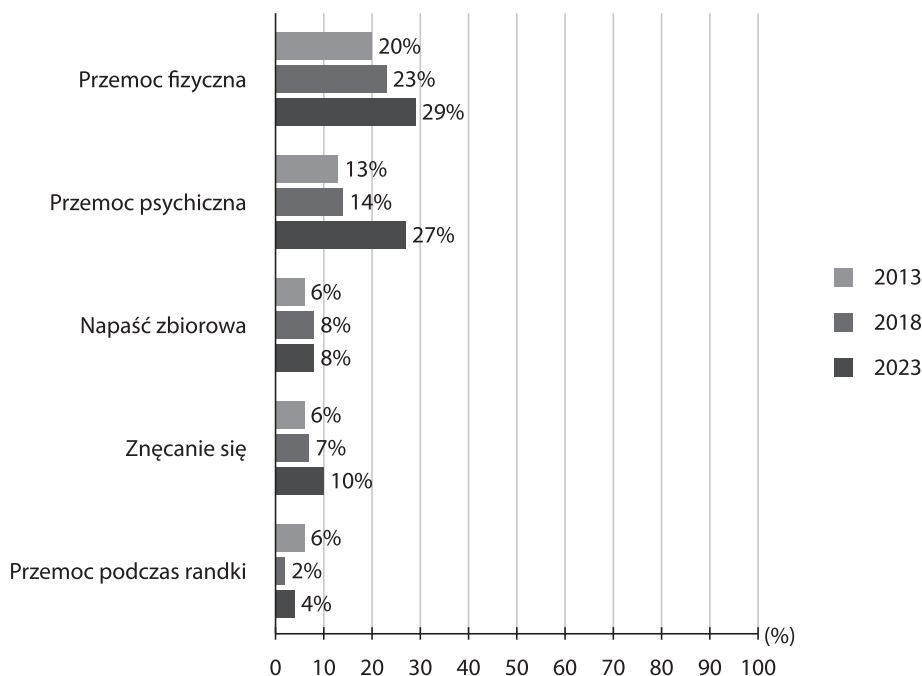
Rys. 1. Doświadczenie przemocy rówieśniczej

Źródło: Popyk, 2023.

Rys. 2. Płeć sprawcy przemocy fizycznej, psychicznej i znęcania się

Źródło: Popyk, 2023.

Rys 3. Doświadczenie poszczególnych form przemocy rówieśniczej w ciągu całego życia wśród osób w wieku 11–17 lat w kolejnych edycjach badania w latach 2013, 2018 i 2023

Źródło: Popyk, 2023.

Analizując powyższe wyniki badań, można wywnioskować, że w kategorii przemocy rówieśniczej to chłopcy są częstszymi oprawcami. Niepokojący jest również fakt, że przemoc ta zyskuje na popularności. Jednocześnie warto zwrócić uwagę na zatrważający aspekt w postaci wzrostu przemocy na tle psychicznym. Można rozważyć kilka przyczyn tej sytuacji. Wpływ pandemii COVID-19 mógł prowadzić do wzrostu stresu i izolacji społecznej, co mogło zaostrzyć istniejące problemy psychiczne u dzieci i młodzieży oraz zwiększyć ryzyko angażowania się w zachowania agresywne (Makaruk, Włodarczyk, Szredzińska, 2020). Ponadto wzrost korzystania z internetu i mediów społecznościowych w tym okresie mógł sprzyjać rozprzestrzenianiu się cyberprzemocy i szkodliwych treści, które mogły mieć negatywny wpływ na zdrowie psychiczne młodych ludzi. Ograniczenia w dostępie do tradycyjnych form wsparcia, takich jak szkoły i placówki opiekuńcze, mogły także utrudniać dzieciom i młodzieży uzyskanie pomocy w radzeniu sobie z trudnościami emocjonalnymi, co mogło przyczynić się do wzrostu przemocy rówieśniczej na tle psychicznym w tym okresie.

Nieszablone odsłony przemocy – cyberprzemoc

Cyberprzemoc to przemoc z użyciem urządzeń elektronicznych, najczęściej telefonu bądź komputera. Bywa określana także jako cyberbullying: nękanie, dręczenie, prześladowanie w internecie. Statystycznie najczęściej występującą formą cyberprzemocy jest agresja słowna, czyli wszelakie wyzywanie drugiej osoby w przestrzeni internetowej. Może ona przejawiać się jako zamieszczanie komentarzy na forach online w celu ośmieszenia, sprawienia tej osobie przykrości (Borkowska, 2021). Jest to poważny problem, który można zaobserwować w kontekście przemian społecznych. Może on prowadzić do poważnych konsekwencji dla ofiar, takich jak obniżone poczucie własnej wartości, problemy emocjonalne i nawet myśli samobójcze (Pyżalski, 2019). Szkoła powinna zapewnić edukację w tym zakresie, tak by pomóc w zrozumieniu istniejącego zjawiska i skutecznie mu przeciwdziałać.

Patostreaming jako ciemna strona internetu

Patostreaming to pojęcie złożone z dwóch komponentów: patologii oraz streamowania. Odnosi się do praktyki transmitowania na żywo przez internet destrukcyjnych zachowań i sytuacji, często w kontekście agresji, przemocy lub innych zachowań szkodliwych. W dobie rozwijającej się technologii dla młodych odbiorców internetu fenomenem są destrukcyjne zachowania patostreamerów, którzy wykorzystują platformy internetowe do promowania i nagłaśniania przemocy w różnych formach (Jas, 2020). Zjawisko to zyskało na popularności w przestrzeni wirtualnej, zwłaszcza na platformie internetowej YouTube. Wśród młodych widzów, często wrażliwych na trendy mediów społecznościowych, patostreaming stał się jednym z elementów kultury internetowej, co może być niebezpieczne, gdy zachęca do naśladowania agresywnych zachowań w rzeczywistym życiu. Nagrywanie i transmitowanie aktów przemocy fizycznej, psychicznej lub werbalnej może nie tylko szkodzić ofiarom, ale także wzmacniać kulturę przemocy i agresji wśród młodych ludzi. Ponadto oglądanie tego rodzaju treści może kodyfikować widzów i normalizować agresywne zachowania (Kowalska, 2014).

Kroki podejmowane przez instytucje

W odpowiedzi na problem przemocy w szkołach Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy zaleca podjęcie szeregu środków mających na celu zapobieganie temu zjawisku i zwalczanie jego przejawów. Jednym z najważniejszych działań jest tworzenie lokalnych partnerstw na rzecz zapobiegania przemocy. Te partnerstwa, oparte na współpracy między różnymi interesariuszami, w tym instytucjami edukacyjnymi, władzami lokalnymi oraz organizacjami pozarządowymi, mają za zadanie

skoordynować wysiłki w walce z przemocą rówieśniczą. Dzięki takiemu podejściu możliwe jest nie tylko skuteczniejsze reagowanie na incydenty przemocy, ale także podejmowanie działań prewencyjnych, które zmniejszają ryzyko ich wystąpienia. Media odgrywają kluczową rolę w szerzeniu świadomości na temat przemocy w szkole. Zaleca się, aby media formułowały przekazy w sposób odpowiedzialny, zwłaszcza gdy skierowane są one do młodzieży. Odpowiednie kampanie medialne mogą edukować społeczeństwo na temat skutków przemocy rówieśniczej oraz promować postawy sprzyjające jej zapobieganiu. Ważne jest, aby media unikały sensacyjnego przedstawiania przypadków przemocy, co może prowadzić do normalizacji takich zachowań, i zamiast tego skupiały się na promowaniu pozytywnych wzorców zachowań i relacji między rówieśnikami.

Wymiar edukacyjny działań przeciwko przemocy w szkole jest również nie do przecenienia. Komitet Sterujący ds. Edukacji i Komitet Sterujący ds. Młodzieży podejmują liczne inicjatywy mające na celu włączenie edukacji antyprzemocowej do programów szkolnych. Edukacja na temat przemocy rówieśniczej, jej przyczyn i skutków, a także sposobów jej zapobiegania powinna być integralną częścią programów nauczania. W ten sposób uczniowie zyskują nie tylko wiedzę teoretyczną, ale także praktyczne umiejętności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami. Dodatkowo wspieranie działań edukacyjnych przez lokalne i regionalne władze może znacząco zwiększyć skuteczność tych inicjatyw. Władze lokalne, współpracując z placówkami edukacyjnymi, mogą organizować warsztaty, szkolenia dla nauczycieli i rodziców oraz kampanie informacyjne skierowane do społeczności szkolnej i lokalnej. Wspólne działania na różnych poziomach zarządzania oświatą mogą stworzyć spójny system wsparcia, który będzie skutecznie przeciwdziałał przemocy rówieśniczej. (*Recommendation 135 (2003)1 on local partnerships for preventing and combating violence at school, 2003*).

Wpływ sposobu zarządzania oświatą na zachowania uczniów

W literaturze kryminologicznej, pedagogicznej i socjologicznej podkreśla się związek między wadliwą strukturą funkcjonowania szkoły a przestępczością nieletnich. Szkole jako środowisku najbliższemu po rodzinie przypisuje się ważne znaczenie w kształtowaniu postaw moralnych dzieci (Hołyst, 2020: 263–282). Szkoła odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu osobowości młodych ludzi, którzy wkraczają w nowe etapy swojego rozwoju. Edukacja jest szeroko rozumiana jako proces, który obejmuje wychowanie, zdobywanie wiedzy i umiejętności oraz naukę, trwający przez całe życie. Instytucja szkolna jest nie tylko miejscem nauki, ale także istotnym środowiskiem społecznym, w którym dzieci po raz pierwszy spotykają się z formalnymi strukturami społecznymi poza domem rodzinnym. W szkole dzieci uczą się, jak funkcjonować w grupie rówieśniczej, nawiązują pierwsze przyjaźnie i uczą się współpracy oraz rozwiązywania konfliktów. Nauczyciele i rówieśnicy stają się ważnymi modelami do na-

śladowania, a codzienne doświadczenia w szkolnej społeczności wpływają na rozwój emocjonalny i społeczny uczniów. Ponadto szkoła odgrywa istotną rolę w rozwijaniu zainteresowań i pasji młodych ludzi. Dzięki różnorodnym przedmiotom i zajęciom pozalekcyjnym uczniowie mają możliwość odkrywania swoich talentów i zdolności, co może wpłynąć na ich przyszły wybór ścieżki zawodowej. Udział w projektach, konkursach i działalności pozaszkolnej rozwija umiejętności, takie jak krytyczne myślenie, kreatywność i umiejętność pracy w zespole. Rola szkoły nie kończy się na przekazywaniu wiedzy teoretycznej. Przez całościowe podejście do edukacji szkoła pomaga kształtować wartości moralne i etyczne, które są fundamentem odpowiedzialnego życia społecznego. Poprzez różnorodne programy wychowawcze i inicjatywy, szkoła wspiera rozwój empatii, tolerancji oraz poszanowania dla innych. Wreszcie szkoła przygotowuje dzieci do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu społecznym. Uczniowie uczą się zasad demokracji, praw człowieka i obowiązków obywatelskich, co pozwala im na lepsze zrozumienie i angażowanie się w procesy społeczne oraz polityczne w dorosłym życiu.

Czynnikami występującymi w szkole, które mogą być źródłem zaburzeń u uczniów, są: nieprawidłowe warunki bytowania w szkole, na przykład przeludnione klasy, niedostosowany do dziecka system wymagań i nieprawidłowa ich realizacja, źle dobrani nauczyciele (Spionek, 1973). Czynniki te mogą mieć wpływ i być przyczyną pojawiania się przemocy rówieśniczej, która staje się wyzwaniem stojącym przed systemem edukacji.

Wyzwania stojące przed oświatą w zakresie przeciwdziałania przemocy rówieśniczej

Zarządzanie systemem oświatowym w kontekście przemocy rówieśniczej wiąże się z wieloma wyzwaniami, które wymagają kompleksowych i wieloaspektowych rozwiązań. Jednym z głównych problemów jest trudność we wczesnym wykrywaniu przypadków przemocy oraz interwencji na wczesnym etapie. Skuteczne zarządzanie wymaga wdrożenia systemów monitoringu oraz odpowiedniego szkolenia nauczycieli i personelu w zakresie rozpoznawania sygnałów przemocy (*Behind the numbers: Ending school violence and bullying*, 2019). Kolejnym wyzwaniem jest brak odpowiednich zasobów finansowych i kadrowych na realizację programów antyprzemocowych. W tej sytuacji niezbędne staje się pozyskiwanie funduszy z różnych źródeł oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi.

Istotnym aspektem jest także kształtowanie pozytywnej kultury i klimatu szkolnego, co wymaga wdrażania programów budowania empatii i wzajemnego szacunku. Niski poziom świadomości uczniów, nauczycieli i rodziców na temat przemocy rówieśniczej stanowi dodatkowy problem, który można rozwiązać poprzez kampanie edukacyjne, warsztaty oraz włączenie tematów związanych z przemocą i zdrowiem psychicznym do programu nauczania. Niezwykle ważne jest także zapewnienie odpowiedniego wsparcia

psychologicznego dla ofiar i sprawców przemocy, co wymaga zatrudniania wykwalifikowanych psychologów oraz doradców szkolnych, a także współpracy z lokalnymi centrami zdrowia psychicznego. Tylko poprzez skoordynowane i wszechstronne działania można skutecznie zarządzać systemem oświatowym w obliczu przemocy rówieśniczej (*School-based violence prevention: A practical handbook*, 2019).

Wdrażanie zmian w polskim systemie oświaty

Wdrażanie różnorodnych działań i strategii w zarządzaniu systemem oświatowym w kontekście przemocy rówieśniczej niesie ze sobą liczne wyzwania. Przede wszystkim programy edukacyjne i szkolenia wymagają znacznych zasobów finansowych i kadrowych, co może być trudne do osiągnięcia w szkołach z ograniczonym budżetem. Dodatkowo skuteczność takich programów zależy od zaangażowania i kompetencji nauczycieli, co wiąże się z koniecznością ciągłego doskonalenia zawodowego. Systemy monitoringu i raportowania, choć niezbędne, również stanowią wyzwanie. Stworzenie efektywnych i anonimowych kanałów zgłaszania przemocy wymaga odpowiednich narzędzi technologicznych oraz zaufania ze strony uczniów. Ponadto analiza zebranych danych i podejmowanie odpowiednich działań interwencyjnych wymaga sprawnego systemu zarządzania informacją. Zapewnienie wsparcia psychologicznego jest kolejnym istotnym wyzwaniem. Zatrudnienie wystarczającej liczby wykwalifikowanych psychologów i doradców szkolnych często przekracza możliwości finansowe wielu placówek. Oprócz tego świadczenie skutecznej pomocy psychologicznej wymaga indywidualnego podejścia, co jest czasochłonne i może być trudne do realizacji w dużych szkołach. Współpraca z organizacjami zewnętrznymi, choć korzystna, może być skomplikowana ze względu na konieczność koordynacji działań różnych podmiotów i dostosowania ich programów do specyfiki danej szkoły. Programy mentorsko-wolontariackie również wymagają starannego zarządzania i monitorowania, aby zapewnić ich skuteczność i bezpieczeństwo uczniów.

Zmiana kultury i klimatu szkoły to długotrwały proces, który napotyka opór ze strony różnych interesariuszy. Promowanie pozytywnych zachowań oraz tworzenie kodeksów postępowania wymaga konsekwencji i zaangażowania całej społeczności szkolnej. Wykorzystanie innowacyjnych narzędzi edukacyjnych, takich jak kampanie w mediach społecznościowych i aplikacje mobilne, wymaga odpowiedniej infrastruktury technologicznej oraz umiejętności cyfrowych zarówno u nauczycieli, jak i uczniów (*A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents*, 2017).

Wyniki badań

Artykuł *The Effectiveness of School-Based Anti-Bullying Programs: A Meta-Analytic Review*, opublikowany w „Criminal Justice Review” w 2007 roku, jest jedną z najważniejszych prac oceniających skuteczność programów antyprzemocowych wdrażanych w szkołach na całym świecie. Christopher Ferguson, Claudia San Miguel, John Kilburn oraz Patricia Sanchez przeprowadzają w artykule metaanalizę wielu badań, które oceniały różnorodne programy zapobiegające przemocy rówieśniczej. Oto kluczowe wnioski z artykułu, które są istotne w kontekście zarządzania systemem oświaty:

1. Skuteczność programów antyprzemocowych
Artykuł wykazał, że programy antyprzemocowe mogą znacznie zredukować przypadki przemocy rówieśniczej w szkołach. Średni spadek przypadków przemocy wynosił około 20–23%. To pokazuje, że wdrażanie takich programów ma realny i pozytywny wpływ na środowisko szkolne.
2. Kluczowe elementy skutecznych programów:
 - Kompleksowość podejścia: skuteczne programy antyprzemocowe często obejmowały różnorodne komponenty, takie jak szkolenia dla nauczycieli, warsztaty dla uczniów, programy mentoringowe oraz kampanie informacyjne dla rodziców. To podkreśla znaczenie holistycznego podejścia do przeciwdziałania przemocy.
 - Zaangażowanie całej społeczności szkolnej: programy, które angażowały nie tylko uczniów, ale także nauczycieli, rodziców i personel administracyjny, były skuteczniejsze. To pokazuje, że zapobieganie przemocy wymaga wspólnego wysiłku wszystkich członków społeczności szkolnej.
3. Rola szkolenia i wsparcia dla nauczycieli
Szkolenie nauczycieli było jednym z kluczowych elementów skutecznych programów. Nauczyciele, którzy byli odpowiednio przeszkoleni w rozpoznawaniu i reagowaniu na przemoc, byli w stanie szybciej i skuteczniej interweniować w sytuacjach kryzysowych. Szkolenie nauczycieli powinno obejmować zarówno teoretyczną wiedzę na temat przemocy, jak i praktyczne umiejętności radzenia sobie z konfliktami.
4. Znaczenie długoterminowego zaangażowania
Skuteczne programy antyprzemocowe wymagały długoterminowego zaangażowania i ciągłej oceny ich efektywności. Krótkoterminowe interwencje były znacznie mniej skuteczne. Szkoły powinny zatem dążyć do wdrażania długoterminowych programów oraz regularnie monitorować i oceniać ich skuteczność.
5. Indywidualizacja programów
Artykuł podkreślał, że programy powinny być dostosowane do specyficznych potrzeb danej szkoły. Uniwersalne podejście nie zawsze jest skuteczne, ponieważ każda szkoła ma swoje unikalne wyzwania i konteksty. Personalizacja

programów pozwala na lepsze dopasowanie działań do konkretnych potrzeb uczniów i nauczycieli.

6. Współpraca z ekspertami

Współpraca z psychologami, socjologami i specjalistami ds. przeciwdziałania przemocy była często kluczowa dla sukcesu programów. Eksperti mogli dostarczyć wiedzy i narzędzi niezbędnych do skutecznego wdrożenia i oceny programów.

7. Budowanie pozytywnej kultury szkolnej

Skuteczne programy często skupiały się na budowaniu pozytywnej kultury i klimatu szkolnego, promując takie wartości, jak szacunek, empatia i współpraca. Szkoły, które aktywnie promowały pozytywne zachowania i postawy, doświadczały mniejszej liczby przypadków przemocy (Ferguson i in., 2007).

Rekomendacje dla polityków i praktyków

Rekomendacje dla decydentów obejmują wsparcie legislacyjne, które zapewni odpowiednie finansowanie i ramy prawne dla realizacji programów antyprzemocowych. Kluczowe jest również inwestowanie w szkolenia dla nauczycieli, które nie tylko zwiększą ich kompetencje w zakresie rozpoznawania i przeciwdziałania przemocy, ale także wzmocnią ich zdolność do budowania pozytywnych relacji z uczniami. Promowanie kultury szkolnej opartej na szacunku i empatii wymaga długoterminowego zaangażowania w kreowanie atmosfery bezpieczeństwa i wspierania. Partnerstwa z rodzicami i lokalnymi społecznościami są bardzo istotne dla wzmocnienia przekazu i skuteczności programów, a systematyczne monitorowanie oraz ocena efektywności działań pozwolą na dostosowanie strategii do realnych potrzeb szkół i uczniów. Długofalowe podejście i zrównoważone finansowanie są niezbędne do osiągnięcia długoterminowych celów w zakresie redukcji przemocy rówieśniczej i tworzenia bezpiecznych, wspierających środowisk edukacyjnych, które są fundamentem zdrowego rozwoju uczniów (Ferguson i in., 2007).

Pozyskiwanie funduszy na programy przeciwdziałania przemocy rówieśniczej kluczowym problemem oświaty

Pozyskiwanie funduszy na programy przeciwdziałania przemocy rówieśniczej stanowi istotne wyzwanie dla szkół i systemów oświatowych z kilku powodów. Po pierwsze, szkoły często operują ograniczonym budżetem przeznaczonym głównie na podstawowe potrzeby edukacyjne, co może utrudniać alokację dodatkowych środków na inicjatywy antyprzemocowe. Po drugie, proces aplikowania o fundusze zewnętrzne, takie jak dotacje rządowe, granty fundacji czy fundusze europejskie, wymaga czasu, specjalistycznej wiedzy oraz doświadczenia administracyjnego, których może bra-

kować w szkołach. Po trzecie, konkurencja o dostęp do ograniczonych źródeł finansowania jest kolejnym wyzwaniem. Wysoki poziom konkurencji może prowadzić do sytuacji, w której szkoły muszą czekać na decyzje dotyczące finansowania, co z kolei opóźnia wdrożenie planowanych programów. Po czwarte, zmienność polityczna i ekonomiczna może wpływać na dostępność środków na przestrzeni czasu, co utrudnia planowanie długoterminowe.

Aby skutecznie przeciwdziałać przemocy rówieśniczej, szkoły muszą pozyskiwać odpowiednie wsparcie finansowe na realizację programów prewencyjnych i interwencyjnych. Istnieje kilka kluczowych strategii, które mogą pomóc w osiągnięciu tego celu:

1. Dywersyfikacja źródeł finansowania – szkoły mogą poszukiwać wsparcia nie tylko w tradycyjnych źródłach, takich jak dotacje publiczne czy fundacje, ale także rozważać partnerstwa z sektorem prywatnym, lokalnymi organizacjami pozarządowymi czy nawet crowdfundingiem.
2. Rozwój zdolności aplikacyjnych – kształcenie personelu administracyjnego w zakresie przygotowania aplikacji o fundusze oraz monitorowanie i raportowanie efektów może zwiększyć szanse na pozyskanie wsparcia finansowego.
3. Partnerstwa i współpraca – budowanie partnerstw z innymi szkołami, instytucjami edukacyjnymi, organizacjami pozarządowymi i lokalnymi władzami może wspierać wspólne aplikacje o fundusze oraz wymianę najlepszych praktyk w zakresie przeciwdziałania przemocy.
4. Ewaluacja i raportowanie – regularne monitorowanie i ocena skuteczności wdrożonych programów nie tylko pomaga w uzasadnieniu potrzeb finansowych, ale także dostarcza danych na temat osiągnięć, które mogą przyczynić się do kontynuacji wsparcia finansowego.
5. Edukacja społeczności lokalnej – zwiększenie świadomości społeczności lokalnej na temat problemu przemocy rówieśniczej i korzyści wynikających z inwestowania w programy antyprzemocowe może wspierać lokalne wsparcie finansowe i polityczne dla inicjatyw szkolnych.

Kontrowersje związane z restrukturyzacją systemu oświaty

Ekonomiczny aspekt zmiany zarządzania oświatą może wywołać szereg kontrowersji, co przekłada się na ogólną opinię funkcjonowania systemu edukacji. W szczególności:

1. Koszty restrukturyzacji

Przejęcie na nowe modele zarządzania, takie jak prywatyzacja szkół lub centralizacja administracji, może wymagać znacznych nakładów finansowych na restrukturyzację. Koszty te mogą być kwestionowane przez opinię publiczną, szczególnie jeśli prowadzi to do zwiększenia wydatków publicznych w krótkim okresie.

2. Dostępność i równość edukacyjna
Nowe modele zarządzania mogą wprowadzać zmiany w finansowaniu szkół lub sposobie alokacji zasobów, co może prowadzić do obaw dotyczących dostępności i równości edukacyjnej. Na przykład prywatyzacja części systemu oświatowego może prowadzić do powstania szkół elitarnych, które mogą być postrzegane jako niedostępne dla wszystkich uczniów.
3. Koszty uczestnictwa
Wprowadzenie opłat za niektóre usługi edukacyjne lub zwiększenie opłat za dodatkowe zajęcia może prowadzić do dyskusji na temat dostępności edukacji dla wszystkich grup społecznych. Rodzice i organizacje mogą protestować przeciwko wprowadzeniu kosztów, które mogą wykluczać niektóre dzieci z dodatkowych możliwości edukacyjnych.
4. Zmiany w warunkach pracy nauczycieli
Nowe modele zarządzania mogą wiązać się z reorganizacją ról i obowiązków nauczycieli oraz zmianami w warunkach pracy, takimi jak zmniejszenie liczby etatów nauczycielskich, elastyczność zatrudnienia czy zmiany w systemie wynagradzania. Takie zmiany mogą prowadzić do protestów ze strony związków zawodowych nauczycieli.
5. Efektywność wydatków publicznych
Zmiana zarządzania oświatą może być przedstawiana jako sposób na zwiększenie efektywności wydatków publicznych. Jednakże debaty mogą toczyć się wokół tego, czy nowe modele rzeczywiście prowadzą do lepszych wyników edukacyjnych i czy koszty restrukturyzacji są uzasadnione względem potencjalnych korzyści.
6. Zmiany kulturowe i instytucjonalne
Wprowadzenie nowych modeli zarządzania może prowadzić do zmian kulturowych i instytucjonalnych w systemie oświaty, co nie zawsze jest łatwo akceptowane przez społeczność edukacyjną. Może to rodzić obawy dotyczące zachowania tradycji, wartości edukacyjnych i zasad, które są uznawane za ważne dla lokalnej społeczności.

Śmierć w szkole w Wawrze

Opracowany artykuł ilustruje, z jakimi wyzwaniem system oświaty zmagają się w codziennej walce o dobro uczniów. Czasami jednak sytuacje wymykają się spod kontroli, przeradzając się w trudne historie, z których należy wyciągać wnioski. Jest to przestroga dla oświaty oraz silny argument na rzecz wprowadzenia niezbędnych zmian.

Szesnastoletni Kuba K. został zamordowany przez Emila B. na korytarzu szkolnym 10 maja 2019 roku w Warszawie. Emil B. zadał swojej ofierze kilka ciosów nożem, za co został skazany na 25 lat więzienia przez Sąd Okręgowy Warszawa-

-Praga. Proces rozpoczął się 12 marca 2020 roku, a prokurator zarzucił Emilowi B. popełnienie zbrodni zabójstwa w zamiarze bezpośrednim. Biegli stwierdzili, że w momencie przestępstwa sprawca nie cierpiał na chorobę psychiczną ani nie miał zniesionej poczytalności. Emil B. był już znany wymiarowi sprawiedliwości, miał dwie wcześniejsze sprawy w sądzie. Nałożono na niego także obowiązek zapłacenia 150 tysięcy złotych zadośćuczynienia na rzecz rodziny ofiary (Danielewicz, 2021).

Podsumowanie

Niniejsze opracowanie na temat przemocy rówieśniczej jako wyzwania dla systemu zarządzania oświatą w Polsce prezentuje kompleksowy obraz problemu oraz próby jego zrozumienia i rozwiązania. Analiza różnorodnych kontekstów społecznych, ekonomicznych i technologicznych ujawnia głębokie źródła oraz skutki przemocy wśród uczniów. Autorzy pracy starali się zidentyfikować przyczyny i skutki przemocy rówieśniczej, uwzględniając wpływ między innymi środowiska rodzinnego, społecznego oraz wzorców komunikacyjnych. Celem opracowania było także zaproponowanie skutecznych działań prewencyjnych i interwencyjnych, które mogłyby zmniejszyć występowanie tego zjawiska w polskich szkołach. Analiza pokazuje, że przemoc rówieśnicza przybiera różne formy, od fizycznej agresji po cyberprzemoc, z których każda ma swoje specyficzne konsekwencje dla ofiar. Istotne jest również zauważenie, że przemoc często jest rezultatem złożonych interakcji między cechami jednostki, jej środowiskiem oraz normami społecznymi.

Opracowanie skupiło się na rzetelnej analizie problemu i wskazaniu kierunków działań, jednakże zrealizowanie wszystkich proponowanych rozwiązań wymagałoby współpracy różnych sektorów społecznych i instytucji. Kluczowe wydaje się promowanie świadomości na temat przemocy rówieśniczej oraz budowanie zdolności skutecznego jej przeciwdziałania poprzez edukację, wsparcie psychologiczne oraz współpracę lokalnych społeczności i instytucji oświatowych. Praca ta stanowi istotny wkład w dyskusję na temat przemocy rówieśniczej w Polsce, zwracając uwagę na konieczność holistycznego podejścia do problemu oraz mobilizacji różnych sektorów społecznych w celu skutecznego zapobiegania i redukcji tego zjawiska.

Bibliografia

- A Familiar Face: Violence in the lives of children and adolescents* (2017), UNICEF.
Behind the numbers: Ending school violence and bullying (2019), UNESCO.
Borkowska A. (2021), *Cyberprzemoc w szkole – poradnik dla nauczycieli*, NASK
Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa.

- Chmura-Rutkowska I. (2019), *Być dziewczyną, być chłopakiem i przetrwać. Płeć i przemoc w szkole w narracji młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Cook C.R., Williams K.R., Guerra N.G., Kim T.E., Sadek S. (2010), *Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation*, „School Psychology Quarterly”, vol. 25(2), s. 65–83.
- Danielewicz K. (2021), *Zabójca ze szkoły w warszawskim Wawrze z wyrokiem 25 lat więzienia*, <https://securityinpractice.eu/bezpieczenstwo-w-szkolach/zabojca-ze-szkoly-w-warszawskim-wawrze-z-wyrokiem-25-lat-wiezienia-2/> [dostęp: 30.05.2024].
- Ferguson Ch.J., San Miguel C., Kilburn J., Sanchez P. (2007), *The Effectiveness of School-Based Anti-Bullying Programs: A Meta-Analytic Review*, „Criminal Justice Review”, vol. 32(4), s. 401–414.
- Hołyst B. (2020), *Życie przeciwko śmierci. T. 4, Refleksje kryminologa o wartości życia*, PWN, Warszawa.
- Jas M. (2020), *Patostreaming – ciemna strona internetu. Analiza zjawiska na wybranych przykładach*, „Media Biznes Kultura”, nr 1(8), s. 169–180.
- Komendant-Brodowska A. (2014), *Agresja i przemoc szkolna. Raport o stanie badań*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Kowalska A. (2014), *Nowy odbiorca? Przemiany obrazu odbiorcy w wybranych koncepcjach współczesnej kultury*, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Makaruk K., Włodarczyk J., Skoneczna P. (2019), *Problematyczne używanie internetu przez młodzież. Raport z badań*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa, <https://fdds.pl/Resources/Persistent/d/1/6/4/d164e2f03eba-3e6195f1dae6da1934177afedfe0/Problematyczne-uzywanie-internetu-przez-mlodziez-Raport-z-badan.pdf> [dostęp: 30.05.2024].
- Makaruk K., Włodarczyk J., Szredzińska R. (2020), *Negatywne doświadczenia młodzieży w trakcie pandemii. Raport z badań ilościowych*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa, <https://fdds.pl/Resources/Persistent/5/0/0/e/500e-0774b0109a6892ce777b0d8595f528adea62/Negatywne-doswiadczenia-mlodziezy-w-trakcie-pandemii.-Raport-z-badan-ilosciowych-1.pdf> [dostęp: 30.05.2024].
- Popyk A. (2023), *Skala i uwarunkowania przemocy rówieśniczej – wyniki Diagnozy przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, nr 22(4), s. 37–62.
- Pyżalski J. (2015), *Przemoc rówieśnicza w szkole – badania retrospektywne studentów pedagogiki*, „Studia Edukacyjne”, nr 34, s. 177–196.
- Pyżalski J. (2019), *Elektroniczna przemoc rówieśnicza (cyberprzemoc)*, [w:] J. Pyżalski, A. Zdrodowska, Ł. Tomczyk, K. Abramczuk, *Polskie badanie EU Kids Online 2018. Najważniejsze wyniki i wnioski*, Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 101–118.

- Raport z badań nad przemocą w szkole* (2011), Instytut Socjologii UW, Warszawa.
- Recommendation 135 (2003)1 on local partnerships for preventing and combating violence at school* (2003), Rada Europy, Strasburg.
- School-based violence prevention: A practical handbook* (2019), WHO.
- Spionek H. (1973), *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, PWN, Warszawa.
- Włodarczyk J., Wójcik Sz. (2019), *Skala i uwarunkowania przemocy rówieśniczej. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, nr 18(3), s. 9–35.
- Włodarczyk J., Wójcik Sz., Makaruk K. (2013), *Dzieci i młodzież jako uczestnicy badań społecznych w kontekście badań dotyczących problemu przemocy*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, nr 12(3), s. 7–20.

Summary

Peer violence as a challenge for the educational system in Poland

This article on peer violence in Poland explores the causes, effects, and solutions to this issue within the educational system. It identifies deep-rooted sources of violence among students, including the family environment, social settings, and communication patterns. The analysis highlights various forms of peer violence, such as physical aggression and cyberbullying, each with distinct consequences for victims. The article emphasizes that violence stems from complex interactions between individual traits, environmental factors, and social norms. Effective prevention and intervention require cooperation among families, schools, local communities, and institutions. Proposed measures include education, psychological support, and raising awareness of peer violence. The research highlights the need for a holistic approach, engaging multiple social sectors to address the problem comprehensively and reduce its prevalence in Polish schools.

Keywords: peer violence, educational management, preventive measures, social context, cyberbullying

About the Authors

Roksana Sztajnkowska – a third-year criminology student currently conducting research on the influence of personality disorders on criminal behavior and highlighting societal opinions about individuals affected by these disorders. Her academic interests also include social psychology and criminal profiling.

Natalia Milczarczyk – a third-year criminology student focusing her research on the impact of cyberspace on crime in Poland. Her academic interests include analyzing new technologies in the context of criminal activities and developing methods to prevent cybercrime.

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe](#).

